

УДК 343.31:343.132

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2025.4.25>

РОМАНОВ В.О.

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ДОСТУПУ ДО ІНФОРМАЦІЇ
АБОНЕНТІВ РУХОМОГО (МОБІЛЬНОГО) ЗВ'ЯЗКУ
В РАМКАХ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ**

**LEGAL REGULATION OF MECHANISMS FOR ACCESSING MOBILE (CELLULAR)
SUBSCRIBER INFORMATION WITHIN THE FRAMEWORK OF UKRAINE'S
OPERATIONAL AND INVESTIGATIVE ACTIVITIES**

У статті досліджено правові та практичні аспекти доступу до інформації абонентів мобільного зв'язку в рамках оперативно-розшукової діяльності в Україні. З огляду на динамічні зміни оперативної обстановки та зростаючу роль цифрових технологій, оперативним підрозділам критично необхідно оперативно отримувати дані від телекомунікаційних операторів для верифікації інформації, контролю за підозрюваними особами та запобігання тяжким і особливо тяжким злочинам. Досліджено нормативно-правові акти України, зокрема Закон «Про оперативно-розшукову діяльність» [3] та Кримінальний процесуальний кодекс [2], які встановлюють загальні принципи тимчасового доступу до документів, але містять прогалини щодо строків, процедури подання клопотань і правового регулювання доступу до цифрових даних. Аналіз судової практики та офіційних роз'яснень Вищого Спеціалізованого суду [4] виявив колізії: судді першої інстанції формально не мають допуску до державної таємниці, а судді апеляційного суду не уповноважені розглядати клопотання про доступ до документів операторів. Досліджено зарубіжний досвід (Польща, Німеччина, Великобританія), який демонструє ефективність чітко визначених процедур, строків та прозорого судового контролю при доступі до мобільних даних. На основі цього запропоновано внести зміни до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», що дозволять отримувати інформацію операторів телекомунікацій за ухвалою слідчого судді апеляційного суду на підставі клопотання керівника оперативного підрозділу, погодженого з прокурором. Такий підхід забезпечує баланс між ефективністю оперативної діяльності та захистом прав і свобод громадян, усуває правові колізії та наближає українське законодавство до європейських стандартів. Запровадження чіткої процедури сприятиме підвищенню правової визначеності, зменшенню ризиків зловживань та формуванню довіри до правоохоронної системи. Водночас це дозволить гармонізувати національні норми з положеннями Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, забезпечуючи належний баланс між безпекою та приватністю.

Ключові слова: оперативно-розшукова діяльність, мобільний зв'язок, тимчасовий доступ до інформації, оператори телекомунікацій, ухвала суду.

The article explores the legal and practical aspects of accessing mobile subscriber information within the framework of operational and investigative activities in Ukraine. Given the dynamic changes in the operational environment and the growing role of digital technologies, it is critically important for operational units to promptly obtain data from telecommunications operators for information verification, monitoring of suspects, and prevention of serious and especially grave crimes. The study examines Ukrainian legal acts, including the Law "On Operational and Investigative Activities" [3] and the Criminal Procedure Code [2], which establish general principles for temporary access to

© РОМАНОВ В.О. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри спеціальних поліцейських дисциплін та базової загальнонавчальної підготовки (Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ)

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

documents but contain gaps regarding timeframes, procedures for submitting motions, and legal regulation of access to digital data. Analysis of judicial practice and official clarifications from the High Specialized Court [4] revealed contradictions: first-instance judges formally lack access to state secrets, while appellate judges are not authorized to consider motions for access to operators' documents. Foreign experience (Poland, Germany, United Kingdom) demonstrates the effectiveness of clearly defined procedures, deadlines, and transparent judicial oversight in accessing mobile data. Based on this, the article proposes amendments to the Law of Ukraine "On Operational and Investigative Activities" to allow access to telecommunications operators' information by order of an investigative judge of the appellate court, based on a motion from the head of the operational unit approved by a prosecutor. This approach ensures a balance between the efficiency of operational activities and the protection of citizens' rights and freedoms, eliminates legal contradictions, and brings Ukrainian legislation closer to European standards. The introduction of a clear procedure will enhance legal certainty, reduce the risk of abuse, and build public trust in the law enforcement system. At the same time, it will harmonize national norms with the provisions of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, ensuring an appropriate balance between security and privacy.

Key words: *operational and investigative activities, mobile communication, temporary access to information, telecommunications operators, court ruling.*

Вступ. У сучасних умовах динамічної зміни оперативної обстановки в Україні оперативним підрозділам критично необхідно отримувати інформацію про абонентів мобільного зв'язку. Дані мобільних операторів відіграють ключову роль у верифікації інформації, контролі за підозрюваними особами, запобіганні тяжким та особливо тяжким злочинам [1, 3]. Кожна хвилина затримки при запиті та отриманні даних може призвести до втрати доказів або упущення нагоди для ефективного реагування [4].

Постановка завдання. Ураховуючи фрагментарність і суперечливість чинного нормативного регулювання доступу оперативно-розшукових органів до даних мобільних операторів в Україні, завданнями дослідження є:

проведення комплексного аналізу положень Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та відповідних норм Кримінального процесуального кодексу з метою виявлення правових прогалин і колізій, які унеможливають своєчасне отримання телекомунікаційних даних;

- порівняння національної практики з її зарубіжними аналогами (Польща, Німеччина, Велика Британія) та стандартами Європейської конвенції про захист прав людини (ст. 8) для виявлення кращих процедурних рішень і принципів proportionality і necessity;

- розробка чіткої процедури звернення за тимчасовим доступом до мобільних даних з уніфікованою формою клопотання, встановленням жорстких строків розгляду й виконання судових ухвал, а також визначенням гарантій захисту прав громадян;

- підготовка проекту законодавчих змін до Закону «Про оперативно-розшукову діяльність» (доповнення статтею 8-1).

Результатом виконання цих завдань має стати розробка програмних засад та конкретних законодавчих положень, які забезпечать оперативність реагування правоохоронних органів, узгодження процедур судового контролю та дотримання конституційних прав і свобод громадян.

Результати дослідження. Незважаючи на важливість, чинне законодавство України не містить чіткого і всебічно врегульованого механізму доступу оперативно-розшукових органів до даних мобільних операторів. Наявні нормативні положення фрагментарно розміщені в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» та Кримінальному процесуальному кодексі, що спричиняє виникнення правових прогалин і ускладнює формування узгодженої та ефективної процедури реалізації механізмів доступу до інформації операторів зв'язку. Невизначеність нормативного регулювання суттєво підриває оперативну спроможність правоохоронних органів та знижує ефективність реагування на актуальні загрози.

Проблема тимчасового доступу до інформації про абонента мобільного зв'язку впливає з розбіжностей між двома ключовими нормативно-правовими актами. Закон «Про оперативно-розшукову діяльність» лише вказує на можливість звернення до суду, але не деталізує порядок, строки та форму звернення. Натомість Кримінальний процесуальний кодекс встановлює загальні правила тимчасового доступу до речей і документів через ухвалу слідчого судді першої

інстанції, але не враховує специфіку оперативно-розшукової діяльності та пов'язану з нею організацію роботи і відповідні обмеження.

Одночасно судова практика та офіційні роз'яснення Вищого Спеціалізованого суду створюють додаткові колізії: судді першої інстанції формально не мають допуску до державної таємниці, а судді апеляційних інстанцій не уповноважені розглядати клопотання про доступ до документів [4]. Це робить процес отримання критично важливої інформації неможливим.

Все це підкреслює необхідність реформування законодавства для забезпечення оперативності та ефективності роботи силових органів.

Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» передбачає право витребувати документи та дані, що характеризують спосіб життя окремих осіб, за дозволом слідчого судді. Однак п. 4 ч. 1 ст. 8 не визначає чіткі строки розгляду клопотань, форму подання та перелік інформації, що може бути запитана, що ускладнює виконання процедури [3].

Кримінальний процесуальний кодекс України встановлює загальні правила тимчасового доступу до речей і документів через ухвалу слідчого судді суду першої інстанції. Однак він не враховує специфіку оперативно-розшукової діяльності та пов'язану з нею організацію роботи і відповідні обмеження [2].

Судова практика та офіційні роз'яснення Вищого Спеціалізованого суду України вказують на колізії: судді першої інстанції не мають допуску до державної таємниці, а судді апеляційних інстанцій не уповноважені розглядати клопотання про доступ до документів операторів [4]. Це створює юридичний колапс у сфері отримання критично важливої інформації та знижує оперативність реагування підрозділів.

Європейська практика встановлює доступ до мобільних даних лише за наявності легітимної мети: національна безпека, запобігання злочинам або тероризму. Європейська конвенція про захист прав людини гарантує право на приватне та сімейне життя, але допускає втручання «згідно із законом» та «необхідне в демократичному суспільстві» [3, art. 8]. Це дозволяє балансувати між безпекою держави та правами громадян.

Відповідно до статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод формуються ключові критерії законності втручання в зони приватності:

- необхідність втручання «згідно із законом»;
- легітимна мета (національна безпека, громадська безпека, запобігання злочинам);
- втручання «необхідне в демократичному суспільстві» та пропорційне до переслідуваного завдання [3, art. 8].

Використання цільових телекомунікаційних даних можна вважати законним лише за суворого дотримання цих трьох складових, що лежать в основі міжнародних стандартів Балансу безпеки та прав людини [3].

У Польщі закон «Про спеціальні слідчі заходи» регламентує чітку процедуру подання, розгляду та виконання судового рішення про витребування даних від телеком-оператора. Суд розглядає клопотання протягом 24 годин, прокуратура має 48 годин на оцінку підстав [5]. Така регламентація гарантує швидке реагування та захист прав абонентів.

Німецький § 100g StPO передбачає втручання лише за наявності мотивованої ухвали судді та обов'язкове повідомлення захисника підозрюваного. Процес супроводжується аудіо- та відеозаписом, а парламентська комісія здійснює контроль за виконанням [6]. Це забезпечує прозорість та підзвітність дій правоохоронних органів.

У Великій Британії судовий контроль здійснюється через «fast track» процедуру Антитерористичного законодавства з 24-годинним строком ухвалення рішення після підготовки матеріалів [7]. Такий підхід дозволяє забезпечити оперативність, мінімізуючи ризики порушення прав людини.

Зарубіжна практика демонструє, що ефективна модель доступу до інформації операторів зв'язку потребує чітких строків, визначеного формату клопотань, участі захисника та прозорих процедур контролю [5, 7]. Це може стати орієнтиром для реформування українського законодавства.

Для реалізації принципів законності, прозорості та оперативності в доступі до даних мобільних операторів варто запровадити комплекс заходів, що поєднуюватимуть чітку процедурну регламентацію з незалежним контролем та можливістю оперативного реагування.

По-перше, слід встановити уніфіковану форму клопотання та визначити чіткий перелік відомостей, необхідних для звернення до суду з метою отримання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів у рамках оперативно-розшукової діяльності.

По-друге, закон має встановити єдині процесуальні строки на всіх етапах:

– суд зобов’язаний винести ухвалу про доступ до даних не пізніше ніж за 24 години після отримання клопотання;

– оператор має виконати ухвалу та передати запитані дані в межах 48 годин;

– у разі необхідності продовження строку прокурор або керівник оперативного підрозділу може звернутися до того ж суду з обґрунтованим подовженням, але загальний термін не може перевищувати 72 години.

По-третє, враховуючи специфіку оперативно-розшукової діяльності, загальний нагляд за дотриманням законності в цій сфері вже забезпечується статтею 14 Закону.

По-четверте, варто деталізувати перелік інформації, до якої можуть отримувати доступ оперативні підрозділи.

Кожен із пунктів переліку повинен супроводжуватися обґрунтуванням у клопотанні – чому саме ці відомості є ключовими для розслідування, а інші дані – зайвими.

Для реалізації цих норм необхідно внести зміни до:

Закону «Про оперативно-розшукову діяльність», а саме доповнити статтею 8-1 та викласти в наступній редакції:

Стаття 8-1. Тимчасовий доступ оперативних підрозділів до відомостей мобільних операторів, провайдерів (володільців, утримувачів тощо) та інших електронних ресурсів.

1. Оперативні підрозділи мають право звернутися до суду з клопотанням погодженим з прокурором про тимчасовий доступ до відомостей про абонентів мобільного зв’язку та інших електронних систем, що перебувають у володінні фізичних або юридичних осіб, для забезпечення цілей оперативно-розшукової діяльності.

2. Клопотання про тимчасовий доступ подається у уніфікованій формі, що містить:

– короткий виклад обставин, що обґрунтовують необхідність доступу;

– правову кваліфікацію дій (стаття Кримінального кодексу);

– перелік конкретних речей і документів або видів інформації, доступ до яких запитується;

– обґрунтування значення відомостей для встановлення обставин правопорушення;

– обґрунтування неможливості отримання даних іншими способами (ст. 160 КПК України).

Клопотання за підписом керівника оперативного підрозділу погоджується з прокурором.

У випадках, передбачених частиною першою статті 250 КПК України, а також під час затримання особи, яка намагається втекти, при загрозі чи здійсненні терористичного акту або в інших обставинах, що вимагають невідкладного реагування, тимчасовий доступ до телекомунікаційних даних надається на підставі клопотання оперативного підрозділу з позначкою «Терміново».

Клопотання має бути подано прокурору для погодження не пізніше першого робочого дня після його оформлення. У разі відмови прокурора або судді в задоволенні клопотання всі отримані в ході оперативно-розшукової діяльності відомості підлягають негайному видаленню та знищенню.

3. Розгляд клопотання про тимчасовий доступ до відомостей про абонентів мобільного зв’язку та інших електронних систем проводиться слідчим суддею апеляційного суду.

4. Суд зобов’язаний ухвалити рішення про надання тимчасового доступу до відомостей не пізніше 24 годин з моменту надходження клопотання.

5. Оператори зв’язку та володільці електронних систем зобов’язані передати запитані відомості не пізніше 48 годин після отримання ухвали суду. У разі потреби продовження строку, звернення може бути повторно подано до того ж суду, проте загальний термін не може перевищувати 72 години.

6. Тимчасовий доступ до відомостей здійснюється шляхом зняття копій даних без вилучення технічних носіїв, за винятком випадків реальної загрози знищення або зміни інформації, коли допускається тимчасове вилучення відповідно до ст. 159–165 КПК України.

7. Перелік відомостей, до яких може бути надано тимчасовий доступ, деталізується у додатку до цього Закону. Кожен пункт переліку повинен супроводжуватися обґрунтуванням його необхідності для розслідування, а інші дані – не підлягають запиту.

8. Всі дії щодо тимчасового доступу здійснюються відповідно до ст. 159–165 КПК України та інших законодавчих норм, що регламентують доступ до інформації, включаючи захист державної таємниці та конфіденційних відомостей.

Запровадження цих нововведень дозволить поєднати швидкість операції з дотриманням гарантованих прав та свобод, знизить кількість технічних і процесуальних колізій, укріпить

довіру суспільства до системи правосуддя й забезпечить відповідність кращим європейським практикам.

Висновки. Підсумовуючи вище зазначене можна прийти до висновку, що чинне українське законодавство містить суттєві прогалини в процедурі доступу до телекомунікаційних даних. Закон «Про оперативно-розшукову діяльність» прописує загальне право звернення, але не деталізує форму, строки та процедуру, а Кримінальний процесуальний кодекс не враховує особливості цифрових носіїв і розмежовує повноваження між слідчими суддями так, що вони фактично блокують процес доступу.

Зарубіжний досвід (Польща, Німеччина, Велика Британія) свідчить про необхідність встановлення жорстких строків розгляду, формалізованих клопотань, участі захисника та механізмів публічного контролю.

Запропоновані зміни до Закону «Про оперативно-розшукову діяльність» нададуть можливість оперативним підрозділам звертатися до слідчого судді апеляційного суду за погодженням із прокурором із чітко виписаними вимогами до клопотання, строками та умовами конфіденційності. Це сприятиме швидкому й узгодженому реагуванню на загрози, дотриманню прав громадян і ліквідації правових колізій.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. – Відомості Верховної Ради України, 1996, № 30. – Ст. 141.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. – Відомості Верховної Ради України, 2013, № 9-13. – Ст. 88, 138, 200.
3. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 р. № 2135-XII. – Відомості Верховної Ради України, 1992, № 22. – Ст. 303.
4. Лист Вищого Спеціалізованого суду України «Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження». від 05.04.2013 № 223-559/0/4-13.
5. Lewandowski M. Kodeks postępowania karnego: komentarz. – Wyd. 2, Warszawa: C.H. Beck, 2022. – 336 с. – С. 212–215.
6. Schönke A., Schröder G. Strafprozessordnung – Kommentar zum StPO. – 31. Aufl., München: C.H. Beck, 2023. – 784 S. – § 100g: S. 110–115.
7. Home Office. Investigatory Powers Act 2016: Acquisition of Communications Data – Code of Practice. – London: The Stationery Office, 2017. – 128 pp. – P. 93–98.